

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Μαζί με κάποιους ψωροαρχοντικούς θυμούς, μαζί με τὰ μωρά πατριωτικά κλαψολογήματα που σήκωσε το πρώτο πρώτο θεωρητικό τσαπάλισμα τῆς σοσιαλιστικής ιδέας στους διανοητικούς κύκλους του τόπου μας, έτρεξε γλήγορα γλήγορα κ' ἡ ὁμορφιά νὰ σμίξη μὲ κραυγὴ κιντύνου μὲ τὴ φωνὴ ἑνὸς δυὸ ἀπ' τοὺς καλλίτερους ἀντιπροσώπους τῆς. Καθάλλο παρὰ νὰ δεικνύω τὸ αἶσθημα που κίνησε τὴς διαμαρτυρίες αὐτές. Τόσο οἱ θεματοφύλακες τῆς ἀρχοντιάς ὅσο κ' οἱ δορυφόροι τοῦ ὠραίου ὑπάκουσαν σ' ἕνα κατηγορηματικό προσταχτικό μέσα τους νὰ ὑπερασπίσουν ἱερὰς παρακαταθήκες. Κ' οἱ δυὸ ψυχολογίες βασίζονται στὴν πίστη πὼς ἡ διαφορὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσης εἶναι που κάνει κ' ἐκείνους ἀρχόντες τῆς κοινωνίας καὶ τούτους ἐκλεχτούς τοῦ πνεύματος. Μὴ ἐξαιρέση τῆς φύσης. Κατὰ τὴ λογικὴ τους, ἡ σοσιαλιστικὴ ιδέα, που τείνει στὴν ἀναγνώριση ἰσότητος δικαιωμάτων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, θὰ κατργήσῃ καὶ τὴ διαφορὰ τοῦ φυσικοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἐργάτης, συλλογιούνται, ὁ φορέας τῆς σοσιαλιστικῆς ιδέας σήμερα, εἶναι κατ' ὅσον βαθμὸς τῆς ἀνθρώπινης φύσης· κατασυνέπεια ἡ νίκη του θὰ πῇ ἰσοπέδωμα τῆς ἀνθρωπότητος μὲ τὴ δική του διανοητικὴ ἰκανότητα. Ὡστε ἀντί ἀρχοντιάς καὶ κυριαρχίας τῶν ἀνώτερων ἀνθρώπων, ἀντί ἐκλεχτῶν ψυχῶν, πολιτισμὸς καὶ τέχνες κ' ἐπὶ τῆς. Κ' ἔτσι παίρνουν κατ' ἄπορον οἱ ἱερατικές τῶν ἐκλεχτῶν καὶ βροντοθυμὸν οἱ θρήνοι ἐν Ραμὰ κ' οἱ κλαυθμοὶ κ' οἱ ὀδυρμοὶ τῶν ἀρίστων.

Ἡ ψυχολογία τῶν ἀρίστων δὲν εἶναι βέβαια τόσο ἀθώα καθὼς τῶν ἐκλεχτῶν τοῦ πνεύματος. Ἡ σοσιαλιστικὴ φάβα σὰ νάχει κάπιο λάκο γιὰ τοὺς κλαψολογῶντες τῆς μεγαλόφρονος ἀρχοντοσύνης, γι' αὐτὸ κάθε συζήτηση μὲ τούτους δὲν ἔχει λόγο. Ὁ προλετάριος προτιμᾷ τὸν πραγματικὸν ἀγῶνα μαζί τους. Κ' ἐγὼ ἐδῶ θέλω νὰ πῶ μερικὰ λόγια μόνο μὲ τοὺς ἐκλεχτούς τοῦ πνεύματος, τοὺς ἀπλοϊκότερους κάπως. Ἡ ιδέα πὼς ἡ κυριαρχία τοῦ σοσιαλισμοῦ θὰ ἦταν ἕναν μὲ τὸ χαμὸ πνεύματος καὶ μὲ τὸ θάνατο τῆς τέχνης καὶ τῆς ὁμορφιάς στὸν κόσμον εἶναι μὴ πλάνη ἀπλωμένη ὅχι μόνο στοὺς ρωμέικους διανοητικούς κύκλους. Κίρια ἀφορμὴ σ' αὐτὴ εἶναι ὁ ὁλότελα μεταφυσικός τρόπος που σκέπτονται οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ πνεύματος, καθὼς καὶ ὁ φόβος που ἔ

χουν ἀπὸ κάθε προστριβὴ μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ τὴ βάνουση πείρα. Γιὰ νὰ βοηθῇ ὅμως τὸ βέσσιμο ἢ μὴ τοῦ τρόμου τῶν ἐκλεχτῶν ψυχῶν γιὰ τὸ χαμὸ κάθε ὁμορφιάς μὲ τὴν κυριαρχία τῆς σοσιαλιστικῆς ιδέας, θὰ χρειάζονταν πρῶτα μὴ γνωρὶ μὴ καλλίτερη μὲ τὴν ιδέα αὐτή, δηλ. ἕνα ζέτασμα πὼς γενήθηκε, πὼς ξετυλίχθηκε στὴ ζωὴ καὶ που τραβᾷ.

*

Ἡ ιδέα τοῦ σοσιαλισμοῦ δὲν εἶναι νέα, γιατί κ' ἡ κοινωνικὴ ἀδικία που βασιλεύει στὸν κόσμον δὲν εἶναι νέα. Κάθε κοινωνικὸ καθεστῶς που βασιλεύει στὴν ἰδιοχτησία χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους σὲ κάτοχους καὶ σὲ ἀχτῆμονες καὶ φέρνει ἀναγκαστικὰ τὴν ἐξάρτηση τῶν δευτέρων ἀπ' τοὺς πρῶτους. Αὐτὴ ἡ οἰκονομικὴ ἐξάρτηση γενεῖ τις διαφορὰς τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ προσδιορίζει τὴ μεταξὺ τους σχέση, αὐτὴ ἡ ἐξάρτηση ἐμποδίζει τὴν πλεῖστα ζωικὴ ἐνέργεια ὅλων τῶν τάξεων, στενεύει τὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῶν φυσικῶν ἰκανότητων τοῦ καθενὸς ἀτόμου. Τὸ καταπίεσμα τῶν ἀχτῆμων ἀπὸ τοὺς κάτοχους τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς τῶν χρήσιμων γιὰ τὴ συντήρησίν τῆς ζωῆς σταθηκε πάντα νόμος τῶν κοινωνικῶν ὁργανισμῶν που θεμελιώνονται στὴν ἰδιοχτησία. Ἐρχονται ἱποχές που τὸ καταπίεσμα φτάνει σὲ ἀποχρόνιστο, ἡ ὑπάρξη τῆς τάξης τῶν ἀχτῆμων κατ' ἄπορον προβληματικὴ καὶ τότε μὴ ἐπανάσταση εἶναι ἀποφύεχτο ἰστορικὸ περιστατικό, ἀν δὲν ἀλλάξῃ νὰ τὴν ἀποτρέψῃ μὴ μεταρρύθμιση τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος, δηλαδή μὴ ὑποχώρηση τῶν τάξεων που κατέχουν σὲς ἀνάγκες τῶν ἀχτῆμων. Ἐτσι ἀλλάξῃ μορφὴς τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα μέσα σὲ δρόμο τῆς ζωῆς γιὰ νὰ κρατηθῇ πάντα κάποια κοινωνικὴ ἰσοροπία, ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ὑπάρξη τῆς ὅλης κοινωνίας. Ὅμως ἔσο καὶ ἀν κάθε νέο καθεστῶς ἦταν συνήθως μὴ σχετικὴ πρόοδος καὶ καλλιτέρευση ἀντίκρου σὲ πρότερό, ὅσο καὶ ἀν οἱ καταπιεζόμενες τάξεις ἀλάφρυναν προσωρινὰ, μὴ τέλεια κοινωνικὴ ἰσοροπία δὲν ἀποκαταστάθηκε ὡς τὴν ὥρα· οἱ ἀχτῆμονες δὲν ἔλειψαν, ἡ οἰκονομικὴ σκλαβιά τους στοὺς ἰδιοχτῆτες πήρε πάντα νέα μορφή μονάχα, μ' ἕνα λόγο ἡ κοινωνικὴ ἀδικία δὲν καταργήθηκε στὴν ἀνθρωπότητα, ἡ δυστυχία τοῦ πῶς μεγάλου μέρους τῆς βασιλεύει καὶ βασιλεύει πάντα. Ἡ ζωὴ, μὲ ὅλη τὴν ὁρμὴ που ἔχει στὴν πρόοδο, δὲν ἔπαψε ποτὲ νάχη τις σκοτινὲς καὶ θλιβερὲς ὄψεις τῆς.

Αὐτὲς οἱ ὄψεις ἦταν φυσικὸ νὰ κινῶσιν τὴν ἀντίρρηση τοῦ λογικοῦ τῶν ἀνώτερων πνευμάτων σὲ κάθε κοινωνικὴ περίοδο καὶ νὰ πειράξῃ τὸ αἶσθημα τῶν μεγάλων ψυχῶν που τις θερμαίνει ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου. Κ' ἔτσι καθέννας ἀπὸ κείνους σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη που εἶχε τῆς κοινωνικῆς κ' οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ καιροῦ του νὰ φανταστῇ ἕνα σύστημα διόρθωσης τῆς κοινωνίας, ἕνα τρόπο ἀποκατάστασης τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Τέτοιους εὐγενεκοὺς διορθωτῆς τῆς κοινωνίας εἶδε σχεδὸν κάθε ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπ' τὴν ἀριστοκρατικὴ «Πολιτεία» τοῦ Πλάτωνα ὡς τὴν ἀνθρωπιστικὴ «Οὐτοπία» τοῦ Θωμᾶ Μόρ κ' τὸ «Συνεργαστήριο» τοῦ Φουριέ κ' ἀπ' τὰ μεγαλοφυῆ ὄνειρα τοῦ Σαὶν Σιμόν ὡς στὸν ἀστικοαρχικὸ σοσιαλισμὸ τοῦ Προυντόν, που ἡ παραδὸς τῆς βαστάει σὲ μερικὸς ἀναρχοσοσιαλιστῆς, ἀκόμα, δημιουργήθηκαν πολλὰ συστήματα κοινωνισμοῦ κ' ἡ ιδέα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης δὲν ἔπαψε νὰ μὴν ἀνησυχῇ τὸ νοῦ καὶ τὴν προσπάθεια φιλοσόφων καὶ ποιητῶν. Ὁ ἴδιος Γκαίτε (που μερικοὶ ρωμιοὶ ἀρχοντάρηδες καὶ σοσιαλιστοφάγοι δὲ δισταζαν νὰ τοῦ μολέψουν τὸ μεγάλο ἀνθρωπιστικὸ αἶσθημα του μὲ τις ἀστείες ἐγωϊσμολογίες τους) δὲν ἔμεινε ξένος ἀπ' τις θεωρίες τοῦ σαινεισμου καὶ σὲ «Ταξιδιάρικα χρένια» τοῦ Βίλελμ Μάιστερ περιγράφει μὴ ἰδανικὴ κοινωνία, που ὅλοι οἱ ἀνθρώποι που τὴν ἀποτελοῦν δουλεύουν καθέννας σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιότητα του καὶ τὴν κλίση του. Μὰ ὅλα τὰ μεγαλοφάντασμα κα μεγαλοφυῆ πολλές φορές ὄνειρα αὐτῶν τῶν διορθωτῶν τῆς κοινωνίας ἦταν δικασμένα νὰ μείνουν ὄνειρα, γιατί ἡ κοινωνία δὲ διορθώνεται μὲ τὸ αἶσθημα καὶ τὸ λογικὸ καὶ ὁ ὁργανισμὸς τῆς δὲν ἀλλάζει μὲ τὴν ἀγαθὴ θέληση τοῦ ἑνὸς καὶ τᾶλλου, καθὼς φαντάζονταν ἐκεῖνοι. Γιὰ νὰ φανερωθῇ αὐτὴ ἡ πλάνη ἔπρεπε νὰ ξεσκεπαστοῦν τὰ κινήτριά του κοινωνικοῦ ὁργανισμοῦ, νὰ βρεθοῦν οἱ αἰτίες τῆς ἀλλαγῆς του κάθε φορά. Τὸ πνεῦμα ἀκόμα ὡς στερεὰ ἐδρεπε τὴν ἱστορία σὰν ἔργο ἀτόμων κ' ἰδεῶν, δηλαδή τὴ θέληση τῶν ἀνθρώπων τὴν ἐλατήριο τῆς ζωῆς. Στὴ γαλλικὴ ἱπανάσταση ἦταν δοσμένο νὰ βγάλῃ σὲ φῶς τὰ κινήτριά της κινήτριά καὶ στοὺς Κάρολο Μάρξ καὶ Φρ. Ἐγγελς νὰ βροῦν τὸ νόμο που κυβερνάει τὸ ζετύλιγμα τῆς κοινωνίας. Τὰ κινήτριά της δὲν εἶναι οὔτε ἡ θέληση ἀτόμων, οὔτε ἰδέες, μὰ λόγοι ὕλικοι, τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ κύριοι παράγοντες τῆς κάθε φοράς ἀλλαγῆς

ΓΑΛΑΤΕΙΑ Σ. ΔΑΕΣΙΟΥ

“RIDI PAGLIACIO,”

ΣΤΟΝ ΤΑΚΗ ΤΑΓΚΟΠΟΥΔΟ

3 Αὐγούστου.

Πρὸ λίγου ἔφυγε. Εὐθύμος καὶ γελαστός μ' ἀποχαιρέτησε παραγγέλλοντάς μου νὰ μὴν ξεχάσω τὴν ὑπόσκησίν μου, παρὰ νὰ φροντίσω ὅσο μπορῶ νὰ τόνε βοηθήσω. Τίποτε στὰ φερσίματά του δὲν ἔπαυσε πὼς εἶχε κάποιον μύχιον στοχασμὸ, που προσπαθοῦσε νὰ τὸ τυλίξει μὲς στὰ ξένοιαστα καὶ ζωηρὰ λόγια που μούλεγε.

(Ὡστε ἀποφύγε νὰ μὴ κοιτάξῃ μέσα στὰ μάτια, ὅπως εἶναι τὸ φυσικὸ του, οὔτε παρὰ εἶψε νὰ μού ἐπαναλάβῃ χίλιες φορές πὼς τὰ περιμένει ὅλα ἀπὸ

μένα. Τίποτε. Οὔτε εἶταν νευρικὸς σήμερα, οὔτε ἀφινε μισοτελειωμένο κάτι τι που ἀρχινοῦσε νὰ λείει, ὅπως κάνει πάντα, χρόνια τώρα, σὰ βρισκόμαστε μαζί. Οὔτε μού μίλησε γιὰ κάποια μεγάλα ἰδανικά καὶ γιὰ κάποιες παράμερους κ' εὐτυχισμένες ζωῦλες. Τίποτε. Δίχως νὰ καθίσει διόλου, μὴ ὀλόκληρη ὥρα, μού μιλοῦσε τὰ πῶς συνειδημένα, τὰ πῶς ἀπλά λόγια. Ἐνός γνωστός μας που ἦρθε νὰ μᾶς κάμει βίζιτ καὶ πρέπει νὰ μᾶς κουβεντιάσει, ὡς ὅτου φύγει, κ' ἕνας φίλος μας, που ἔρχεται νὰ μᾶς ζητήσει μὴ χάρη. Γνωστός μου εἶταν κ' ἐμένα κάμψωση ὥρα κ' ἔπειτα γίνθηκε ὁ φίλος μου καὶ μού ἀνάφερε τὴν ὑπόθεσίν του. Τοῦ ὑποσέθηκα. Μὲ μεγάλη προθυμία τοῦδωσα τὸ λόγο μου πὼς θὰ κάμω τὰ δύνατα δυνατὰ γιὰ χάρη του. «Θὰ δεις πὼς θὰ μείνεις εὐχαριστημένος μαζί μου, ὅσο ποτὲ. ὅσο ποτὲ ἄλλοτε, θὰ μού χρωστῆς τὴν εὐτυχία σου τώρα». Ἐτσι τοῦ εἶπα καὶ μ' ἀποκρίθηκε σοβαρὰ: «Ναι, ναι τὸ ξέρω».

Κ' ἐγὼ; μ' ἀλήθεια, ἐγὼ μιλοῦσα μὲ τὰ σωστά μου, ὅταν τοῦ εἶπα πὼς αὐτὸ μὴ κάνει νάμαι πολὺ χαρούμενη; Ἡ μήπως εἶταν ψεύτικη ἡ ἀδιαφορία που εἶδιναι; Ἐἴταν ἀραγε πλοσποίηση διακρίνει τὰ γέλοια καὶ οἱ κουβέντες που κάμαμε πάνω

στὴν ὑπόθεση αὐτὴ που μού ἀνάθεσε νὰ τοῦ τελειώσω; Τὸ νὰ δεχθῶ ἐγὼ νὰ λάβω μέρος σὲ μὴ παρόμοια ἱστορία, αὐτὸ δὲν εἶταν κάτι τι πολὺ τραγικὸ καὶ πολὺ πένθιμο; Ποιὸς ξέρει. Ἐγὼ ἡ ἴδια δὲ θάξεραι νὰ πῶ. Ἡ ἀνάγκη νὰ δημιουργήσω ἕνα θόρυβο γύρω μου, νὰ διακλύω τὴν ἀσάλευτη σιωπὴ που με τριγυρίζει καὶ μὴ κάνει νὰ συλλογιόμαι καὶ ν' ἀναδεύω σὲ νοῦ μου, ὅλο τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια πάντα, χιλιά λογιά μίξιες, μ' ἐκυριάρχησε πιά. Βαρέθηκα νάμαι κλεισμένη μὲς σὲ νεκροταφεῖο τῆς ψυχῆς μου; μὴ κάνοντας ἄλλο, παρὰ νὰ περιμένω ὅλο καὶ καινούργιους νεκρούς νὰ θάβω, που φεύγουν κάθε μὲρα ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς δικῆς μου ζωῆς. Αὐτὸ τὸ θλιβερὸ καὶ μονότονο ἔργο τοῦ νεκροθάφτη τὸ σιχαθήκα.

Πέρα ἀπὸ τὰ κάγκελά του εἶδα πὼς ὑπάρχει μὴ ζωὴ πολυσύνθετη καὶ παντοκρατορική. Ἡ ζωὴ τῶν ἄλλων. Ἀλυσίδα ἀσύτρυπτη καὶ ἀτελείωτη, οἱ ζωές, τὰ ἑκατομύρια οἱ ζωές—μὲ ξεκουφαίνει μὲ τὸ δαιμονισμένο κρότο τῆς! Τί καλά! Θὰ πάω κ' ἐγὼ τώρα, νὰ ἐνώσω τὸ χαλκὸ τῆς ζωῆς μου μὲ τοὺς χαλκᾶδες που ἀποτελοῦνε τὴν ἀλυσίδα ὅλη. Θὰ κουδουνίσῃ καὶ ὁ δικός μου μὲς στοὺς ἄλλους. Ἐτσι κ' ἡ δική μου ζωὴ θὰ βγάλῃ κάποιους ἤχους

των κοινωνικών καθεστώτων. Ο κάθε φορά τρόπος εξάρτησης των αχτήμονων απ' τους κατόχους, ο τρόπος δηλαδή της παραγωγής των χρησιμών για τη ζωή δίνει κάθε εποχή τη μορφή της κοινωνίας. Το άνω μέρος της ιδιοκτησίας χωρίζει την κοινωνία σε τάξεις προνομίου και μη, κυρίαρχες και κυριαρχούμενες. Οι πρώτες, σαν κάτοχοι των μέσων της παραγωγής, έχουν στην εξουσία τους τις δευτερές· οι δευτερές που τις βρύνει και τους στενέει τη ζωή αυτή ή εξουσία θέλουν και πασκίζουν να την τινάζουν αποπάζω τους κ' έτσι γενιέται ο αγώνας των τάξεων κ' έτσι γίνονται οι κοινωνικές επαναστάσεις. Η ιστορία της κοινωνίας μας είπαν ο Μάρξ κι ο Έγγελς είναι η ιστορία κοινωνικών αγώνων. Τα άτομα, που έβλεπε πως έλαυν την ιστορία ή ιδεολογική ιστοριογραφία, δεν είναι τίποτες άλλο από συγκεντρωτές των τάσεων κοινωνικών τάξεων, οι εκτελεστές των θελήσεων—συμπεριόντων κοινωνικών ομάδων. Κ' εκεί ακόμα που βλέπομε να καταχτάει ένα έθνος άλλο έθνος, πρᾶγματι δὲν είναι παρά μια κατάκτηση ενός έθνους από την κυρίαρχη τάξη ενός άλλου έθνους. Η κυριαρχούμενη τάξη του στερνού υπηρετεί μονάχα τὰ συμφέροντα της τάξης που εξουσιάζει και την ίδια.

Με το τέτιο αντίκρουσμα λοιπόν της ιστορίας, με τον τέτιο γνωρισμό της κοινωνίας, πως δηλαδή κινείται και ξετυλίγεται απάνω στα οικονομικά της θεμέλια, ποιά επιρροή μπορεί ναχη ή θέληση του ενός ή άλλου να τη διορθώσει; Η κοινωνική δικαιοσύνη βασίζεται στο δικαιο της ιδιοκτησίας, στο άνω μέρος των μέσων της παραγωγής. Το λογικό αγαναχτεί με αυτό, το ανθρωπιστικό αίσθημα σηκώνεται εναντίον του, με ποιά λογική και ποιά αίσθημα θα πείσει τους κατόχους των μέσων της παραγωγής να τὰ μεράσουν με τους μη κατόχους, ποιάς ιδιοκτησίας θα στρέψουν να μεραστή το χτήμα του με τον αχτήμονα, ή τέλος ποιά θέληση ατόμου θα μπορούσε ναλλάξει τη θέληση της κυρίαρχης τάξης της κοινωνίας, που είναι η διατήρηση της ιδιοκτησίας που κατέχει; Αυτό μπορούσε να το κάμη μόνο ή θέληση δλάκερης της άλλης κοινωνικής μερίδας, του μεγάλου πλήθους των αχτήμονων. 'Αλλά κ' ή θέληση μοναχή δὲ φτάνει, χρειάζεται κ' ή δύναμη και τούτη είναι στα χέρια της κυρίαρχης τάξης, γιατί οι προνομιούχες τάξεις οργάνωσαν κάθε εποχή την κοινωνία έτσι ώστε ναχουν υποχείριά τους τη δουλεύουσα τάξη. Βάση της εξουσίας τους

είναι ή οικονομική και μαζί με τούτη κ' ή διανοητική υπεροχή. Με τη διπλή αυτή υπεροχή υποτάζουν τη δεύτερη στο θέλημά τους. Κ' ή ιστορία μας λέει πως ή ζυγίς της δεύτερης δὲ μπορεί να τιναχτεί παρά όταν φτάση σε μια οικονομική και πνευματική ανάπτυξη, ξέκλει να της δόση και τὰ μέσα του ελευτερωμού της. Μ' αυτόν τον τρόπο νίκησε ή αστική τάξη της 'Αγγλίας το 17ο αιώνα, της Γαλλίας το 18ο, της Γερμανίας τον περασμένο. Έτσι άλλαξε το φεουδαλικό καθεστώς σ' αυτές τις κοινωνίες, έτσι πληρώθηκε ή κοινωνική δικαιοσύνη, όπως την έννοουσε το αστικό συμφέρον. Μ' έναν παρόμοιο λοιπόν τρόπο θα μπορούσε να πληρωθεί και τότερο της σοσιαλιστικής κοινωνικής δικαιοσύνης. Χρειάζεται μια τάξη για φορέα του, τη θέληση και τη δύναμη μιας κοινωνικής ομάδας για να επιβληθεί γενικά στην κοινωνία. Κ' έτσι ο Μάρξ κι ο Έγγελς έδωσαν το στερνό χτύπημα στη σοσιαλιστική ουτοπία των υποκειμενικών διορθωτών της κοινωνίας, ανταμώνοντας και κάνοντας ένα το σοσιαλισμό με το εργατικό κίνημα, μεταθέτοντας τον άξονα της αλλαγής του καθεστώτος από την υποκειμενική θέληση στην αναγκαστική φορά των πρᾶμάτων. Αντικρύζοντας αντικειμενικά την κοινωνία είδαν πως ή εργατική τάξη είναι ή μόνη που μπορεί να σύρη σήμερα το όνειρο της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η γέννηση κ' ή ύπαρξή της είναι συναγόμενα της κοινωνικής αδικίας στη σημερινή κεφαλαιοκρατική μορφή της, ο λευτερωμός της από την οικονομική σκλαβιά είναι το μόνο που μπορεί να φέρει μια ίσοροπία στην κοινωνία, απαραιτήτητα για την παραπέρα ύπαρξή της τελευταίας. Εκείνος που πιέζεται περισσότερο απ' το σημερινό κοινωνικό οργανισμό είναι ή εργατική, κατασυνέπεια αυτός πρώτος έχει το συμφέρο να πασκήση να γκορελήση τον οργανισμό αυτό και να βάλη στον τόπο του έναν άλλο που να του ασφαλίση και σ' αυτόν τὰ ίδια δικαιώματα στην πρόοδο και στην ανάπτυξή του, καθώς γίνεται στις άλλες τάξεις. Η αστική τάξη, που κυριαρχεί σήμερα, όταν βρίσκονταν μια φορά στο ίδιο σημείο που βρίσκεται ή εργατική τώρα, όταν δηλ. καταπιέζονταν από τους φεουδάρχους, έκανε παρόμοια αγώνα για την πρόοδο κι ανάπτυξή της. Η διαφορά τους είναι πως εκείνη ήλικό θεμέλιο της ύποστασής της είχε την ιδιοκτησία κ' ή προσπάθεια της φυσικά έπρεπε ναχαι το λευτέρωμα της στερνής απ' τὰ δεσμά που της έβαζε ο φεουδαλικός

οργανισμός της κοινωνίας, το αναγνώρισμα του έρω κι απαραιτήτου της, ενώ ή εργατική σήμερα την ύπαρξή του δὲν τη στηρίζει στην ιδιοκτησία, μα στην εργασία των χεριών ή του νου του. Ο τωρινός λοιπόν κοινωνικός επαναστάτης πολεμάει για το λευτερωμό της εργασίας από την εκμετάλλεψη που της κάνει ο κεφαλαιοχός, ώστε τέλος του δὲ μπορεί ναχαι παρά ένας κοινωνικός οργανισμός που θα βασιστή στο νόμιμο θεμέλιο της εργασίας, στο ίσο μέρος της σε όλα ανεξαιρέτα τὰ μέλη μιας κοινωνίας. Πρώτος όρος του οργανισμού αυτού είναι ή κατάργηση κάθε ατομικής ιδιοκτησίας και το καθίρωμα της κοινωνικής, αθροιστικής ιδιοκτησίας. Τα μέσα της παραγωγής των αναγκαίων για τη ζωή όχι στην κατοχή του Α και του Β, μα στην κατοχή του κράτους, της κοινωνίας όλης· μέροςμα όχι της ιδιοκτησίας, αλλά της εργασίας σε όλα τάτομα που κάνουν την κοινωνία. Έτσι το πλήρωμα του κοινωνιστικού όνειρου τόσων και τόσων ευγενικών διορθωτών της ζωής μεταθέτεται από την αγαθή θέληση ατόμων στο αναγκαστικό έργο μιας τάξης δλάκερης, που έχει αυτή πρώτη το συμφέρο από το πλήρωμά του, έτσι το καθίρωμα της κοινωνικής δικαιοσύνης μεταφέρεται απ' την περιοχή του λογικού και του αίσθηματος στη λογική των ίδιων των πρᾶμάτων, στο ξετύλιγμα της ίδιας κοινωνίας που φέρνεται αναγκαστικά από τις δυνάμεις που την κινάν σ' ένα σοσιαλιστικό οργανισμό της.

Και τούτο είναι το μεγάλο βήμα που έκαμε ή επιστημονικός σοσιαλισμός. Η μελέτη των νόμων που κυβερνάν το κεφαλαιοκρατικό καθεστώς δείχνει σύγκαιρα τις τάσεις της μελλόμενης εξέλιξης του. Δὲν είναι ή θέληση της εργατικής τάξης που σέρνει την κοινωνία σ' ένα σοσιαλιστικό οργανισμό της· αυτή γίνεται μονάχα ο συειδητός μοχλός του. Οι αίτίες που οδηγάν στην αλλαγή βγαίνουν απομέσα απ' τον ίδιον κεφαλαιοκρατικό οργανισμό και καταντένουν σιγά σιγά αδύνατη την παραπέρα λειτουργία του χωρίς μια αναπόφευκτη αποσύνθεση της όλης κοινωνίας. Με τις μεγάλες οικονομικές κρίσεις, με τὲ κατέβασμα του μεροκάματου και τὲ λείνα πλήθεμα των άνεργων, που φέρνουν οι στερνές, δὲ γίνεται προβληματική μονάχα ή ύπαρξή των εργατών, μα ο ανταγωνισμός του κεφαλαίου, ο πόλεμος όλων με όλους, που είναι το χαρακτηριστικό του κεφαλαιοκρατικού οργανισμού της κοινωνίας

αγγίζοντας των άλλων τις ζωές. Μα θᾶναι άσκημοι κι άπαιρίαστοι. 'Ας είναι. Τι πειράζει; Έτσι θᾶναι μόνο για μένα. Κανείς άλλος δὲ θα τους ακούσει, γιατί κανείς δὲν προσέχει τί κάνει ο διπλανός του. Ο σκοπός είναι να γενεί θόρυβος. Μια παράξενη και πρωτόφαντη βουή που να μή μ' άφίνει ν' ακούω πια το άδιακοπο άναστένισμα τῶν κυπαρισσιῶ. Θέλω να ξεχάσω για πάντα, ὡ για πάντα το μέρος π' άφᾶκα. Αυτό το θέλω. Να βάλω γύρω μου έναν κόσμο θα κινείται και να φωνάζει και να οργιάζει με ξεφρενιασμένη άρεξη. Θα καταβάλω γι' αυτό όση θέληση έχω. Θα ξεκουνησω κάθε εμπόδιο που τυχόν θα μου φράζει το δρόμο. Όσο μεγάλο κι αν είναι, όσο κι αν φνίχεται άτράνταχτο, θα γενεί κουκλίστικο και μικροσκοπικό μπρος στη δύναμη την άπελπισμένη της ψυχής μου. Θα δώσω το σημείο άγῶ, ν' άρχινήσει μια άρχήστρα έπὲ χίλις όργανα, για τον πιο άλλόκοτο, τον πιο μακάβριο χορό. Όλα ξεκουρντισμένα και πατάταιρα, μια βάρβαρη και πρωτόκουστη μουσική, και μέσα στο πανδαιμόνιο που θα βγαίνουν όλες αυτές οι παραφωνίες, έγω να σέρνω το χορό ξεκαρδισμένη στα γέλια, σιγοτραγουδώντας δίχως ν' ακούγομαι, ένα μονόσυρτο σκοπό σε μυρολόι.

4 Αθροούστον.

Όταν πήγα, κοιμότανε. Η υπερέτριά της, ένα κορίτσι μελαχρινό με γλυκό πρόσωπο, με κάτι τι στους τρόπους από κείνη, με παρακάλεσε, άνοιχόντάς μου την πόρτα του σαλονιού, να λάβω τον κόπο να περιμένω λιγάκι, έπειδή ή κυρία της άνέθηκε να ήσυχάσει και φαίνεται θα την πήρε ο ύπνος. Χαμογέλασε κ' έτοιμαζόνταν να πει κι άλλο τίποτε, μα δὲν πρόφτασε· μέσα είχαν άφίσει τὰ παράθυρα άνοιχτά, και μόλις άνοιξε, σχηματίσανε δυνατό ρεύμα με την πόρτα, που την άνάγκασε να μετακλείσει εύτως άφίνοντάς με μοναχή. Το μέρος που βρέθηκα δὲ μᾶρεσε καθόλου. Παράξενο σελόνι κι δλωσδιόλου άκατάλληλο για τη δουλειά που έρχόμουνε.

Πρώτα-πρώτα οι κουρτίνες από άσπρο τουλί άφιναν τον ήλιο να μπαίνει μέσα και μέσα. Έίταν έτσι όλο το δωμάτιο κι ως τις πιο κρυφές γωνίες, πλημμυρισμένο άπόνα φῶς άνυπόφορο θεμπωτικό που κούραζε τὰ μάτια. Έπειτα τὰ επιπλά, πόσο λίγο φιλόξενα και γλυκομίλητα! Λόγο χάρη, ή κανείς θάρρει πως τον είχανε παραγγείλει, έπίτῃδες

έτσι στενό και άβολο για να μή μπορεί κανείς να μείνει πολλή ὡρα. Απάνω του δίχως άλλο δὲ θᾶχαν· καθίσει ὡς τὰ τώρα παρά κυρίες σφιγμένες στον κορσέ και σοβαροί λιγόλογοι κύριοι. Βίζιτες της έτικέτας και της άδιάφορης κοινωνίας. Από πάνω άντίς· ταπίτο ένα μεγάλο ταμπλό παρουσίαζε έναν πελώριο ξαγριμένο Ούσσάρο με παρδαλή στολή, έργο δὲν ξέρω τίνος μεγάλου ζωγράφου. Έπειτα άντικρύ του καναπέ, στον τοίχο, ένα τραπέζι τετραγώνο παραφορτωμένο, μ' έπισκεπτήρια μ' ένα album για καρτολίνες και δυο τρία πιατάκια του τοίχαρου. Κατόπι πῆτη γωνιά μια έταξέρα με πολλά μιχλιμπίδια, άνθογαλίκι—άγαλματάκια συντροφισμένα δυσανάλογα μ' ένα γιγάντιο λεξικό του Λαρούς άδετο, δίπλα σε μια βδομαδιάτικη έφημερίδα του Παρισιού με μια γυναίκα στο ξώφυλλο ντυμένη με κοστούμι του μπάνιου έτοιμη να πείσει στο νερό. Κι άνάμεσα στα δυο όρθόνοιχτα παραθύρια ένας μεγάλος καθρέφτης γεμάτος φωτογραφίες της οικογένειας. Του συζύγου, των παιδιῶ, της άδερφής, της μητέρας, του πεθερού. Πολύ άκατάλληλο σελόνι για τη δουλειά μου. Όρισμένως, σκεπτόμουνε, αν ή Μαίρη δὲν έχει κανένα άλλο δωμάτιο ξεχωριστό για να δέχεται, σίγουρα θᾶναι ή πιο φρόνημη γυναίκα

ἐνεργεῖ καταστρεφτικὰ καὶ μέσα σ' αὐτὲς τὲς ἴδιες τάξεις τῶν κατόχων τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς κ' ἔτσι φέρνει ἓνα συγκλόνισμα σὲ ὁλόκληρο τὸ κοινωνικὸ χτίριο. Τέτοιες στιγμὲς μονάχη σωτηρία γιὰ τὸ σύνολο εἶναι ἡ ἐπέμβαση τοῦ ἰδίου συνόλου, δηλ. τοῦ κράτους. Γιὰ νὰ λείψῃ ἀπὸ τὴ μέση ἡ πέτρα τοῦ σκαντάλου, ὁ ἀνταγωνισμὸς τοῦ κεφαλαίου, βάζει τὸ κράτος χερί καὶ παίρνει γιὰ λογαριασμό του τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, ποὺ στὰ χέρια τῶν ἰδιωτῶν ἔβαζαν σὲ κίνδυνο τὴν κοινωνικὴ ἰσοροπία κ' ἔτσι ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς ἀπὸ ἀτομικὸς ποὺ ἦταν ἀλλάζει σὲ κοινωνικὸ, ἀθροιστικὸ κ' ἔτσι σιγὰ σιγὰ κάνοντας ἰδιοχτησία του τὸ κράτος ἓνα κατόπι στᾶλλο τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς συγκοινωνίας κάνει τὰ πρῶτα βήματα στὸν ἐκτοσιαλισμὸ του, ὅπως ἔχομε τόσα παραδείγματα στοὺς πρὸ προχωρημένους οικονομικὰ τόπους. Ἡ ἐξαγωγή τῶν προϊόντων τῆς κτηνοτροφίας ποὺ ἀνάλαβε τὸ κράτος στὴ Νότια Αὐστραλία, ἡ ὁ κωνισμὸς ἀπὸ τὴν πολιτεία τῆς ἀγροτικῆς καλλιέργειας στὴ Νέα Ζηλανδία, παρόμοιο διοργάνωμα τῆς στερνῆς στὴ Δανία, ἡ κατοχὴ τῶν μεταλλείων, τῶν σιδηροδρόμων καὶ ἄλλων μέσων συγκοινωνίας ἀπὸ τὰ κράτη καὶ τοὺς δήμους, ἔπου τραβάει ὁλοένα περσότερο κάθε προοδεύουσα χώρα, δὲν εἶναι τίποτε λιγότερο παρὰ ὅλο φάνερα σημάδια τῆς ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸν ἀτομικὸν τρόπο παραγωγῆς στὸν ἀθροιστικόν, πλατύτες κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις, ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ στρίξουν σ' αὐτὲς οἱ τάξεις τῶν κατόχων γιὰ νὰ φυλαχτῇ μιὰ κάποια κοινωνικὴ ἰσοροπία.

Αὕτῃ ἡ ἰσοροπία βέβαια καθάλλο παρὰ νάναι ἐκείνη ποὺ νεϊρεύεται ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδέα, νάναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Μὲ ὅλα τὰ πρῶτα βήματα στὸν ἐκτοσιαλισμὸ τοῦ κράτους, τὰ κράτη κυβερνοῦνται ἀκόμα ἀπὸ τὲς τάξεις τῶν κατόχων τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ὁ ἐργάτης εἶναι σκλάβος στὸ κεφάλαιο, ἡ ἐκμετάλλεψις τῆς ἐργασίας του ὅλο καὶ πληθύνει τὸ στερνόν, τούτο ὅλο καὶ σφίγγει καὶ στεριώνει τὴ διοργάνωσή του, ὅλο κ' ἐξουσιάζει πάντα περσότερο τὴν κοινωνία καὶ πρέπει νάναι ἀπλοϊκὸς πολὺ κανεὶς γιὰ νὰ πιστέψῃ πὼς θάφτανε μιὰ ἀγριεμένη ἐφοδὸ τοῦ ἐργάτη γιὰ νὰ γκρεμίσῃ μονομιάς τὴ βασιλεία του. Μὰ ἀπὸ τᾶλλο μέρος πάλι καὶ ὁ ἐργάτης ὅλο καὶ περσότερο ξυπνάει, νιώθει τὴ θέση του καὶ τὴν ἀποστολὴν του, ὅλο καὶ πρὶ πολὺ σφίγγει καὶ στεριώνει καὶ αὐτὸς τὸ διοργάνωμά του, ἡ πολιτικὴ του δύναμις παντοῦ

ἀξάνει, ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδέα ἀπλώνεται πλατύτερα στὲς τάξεις του, ὁ λόγος του βαρύνει ὅσο πᾶει περσότερο στὰ κοινοβούλια, ἡ διψὴ του γιὰ φωτισμὸ καὶ μόρφωση μεγαλώνει, οἱ ἀνάγκες του πληθαίνουν καὶ γιὰ νὰ τὲς θεραπεύῃ καλύτερα ὁργανίζεται καὶ αὐτὸς σὲ συνεταιρισμούς, πασιζεῖ νὰ παράγῃ τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴν τοῦ μοναχὸς του, ἀφαιρώντας ἔτσι ἕδωρος ἀπὸ τὴν ἀπληστία τοῦ κεφαλαίου καὶ πλάι στὰ θέμελα τῆς ἀθροιστικῆς παραγωγῆς, ποὺ εἶδαμε πὼς βάζει ἀναγκαστικὰ τὸ κράτος, βάζει καὶ τούτος τὰ δικὰ του θεληματικὰ κ' ἔτσι κάτω ἀπ' τὸν κεφαλαιοκρατικὸ ὁργανισμὸ τῆς κοινωνίας πληθαίνουν πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ σοσιαλιστικοῦ ὁργανισμοῦ, ποὺ σιγὰ σιγὰ τείνουν νὰ φέρουν τὴν παραγωγὴν σὲ ἄλλη μορφή καὶ νὰ καθιερώσουν τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη, νὰ πληρώσουν τὴ σοσιαλιστικὴ ἰδέαν.

Αὕτῃ εἶναι ἡ σοσιαλιστικὴ ἐπανάστασις στὸ σημερινὸ τῆς στάδιο. Ποιὸ θάνατος τὸ αὐριανόν της, δὲν τὸ ξέρομε. Τὴ διεύθυνση τῆς οικονομικῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς μπορούμε νὰ δοῦμε καὶ γιὰ ἕνα νάμικτε μονάχα βέβαιον, πὼς ἂν τὸ δρόμο τῆς μπορὺν νὰ τὸν ἀντισκόφουν, νὰ τὸν μακρύνουν ἢ νὰ τὸν κοντύνουν περιστάτικα, ξεσπάσματα κρυφῶν ἢ φανερών, λογαριασμένων εἴτε μὴ δυνάμεων ποὺ θὰ ξεβγούν ἀπὸ τὴ σύνθιψη τῶν ἰδίων τῶν πραγμάτων, ὅμως θελήσεις ἀτόμων δὲ μπορὺν νὰ τὸν βιάσουν ἢ νὰ τὸν ἀλλάξουν τὸ δρόμο αὐτό. Ὅταν κανένας βλέπει τὴ ζωὴν ὡς ἓνα ἀδιάκοπο ξετύλιμα ἀπὸ τὴ μιὰ μορφήν στὴν ἄλλη, ὅταν τὸ ἴδιο δὲ βλέπει τὸν ἄνθρωπον ὡς ἓνα σταθερὸ καὶ ἀνἀλλαχτον μέσα στὴν ἀλλαγὴν τῶν πραγμάτων γύρω του, ὅταν δεχτῇ τὸ ἀναγκαστικὸ συνταίρισμα τοῦ φυσικοῦ του μὲ τὲς κάθε καιρὸ ἀνάγκες τῆς ζωῆς, δὲ θὰ πέσῃ ἔξω λάθος νὰ βλέπῃ τὸν ἄνθρωπον ὅπως εἶναι οἴμεθα στὴ μέση ἑνὸς κοινωνικοῦ ὁργανισμοῦ, ποὺ θὰ μορφωθῇ ἀνάλογα καὶ σύμφωνα μὲ τὲς ἀνάγκες καὶ τὲς παραγωγικὰς σχέσεις ἑνὸς νέου καιροῦ κ' ἔτσι δὲ θὰ φαντάζεται τὴν ἀνθρώπινον φύσιν ἀσυμβίβαστη μὲ ἓνα κοινωνικὸ ὁργανισμὸ διαφορετικὸ ἀπ' τὸ σημερινόν. Ὅπως τὸ ὡς τὰ σήμερὰ ξετύλιμα τοῦ ἀνθρώπου βιάσει μαζὶ μὲ τὸ ξετύλιμα τῆς κοινωνίας γύρω του, ὅπως ὁ κοινωνιστικὸς ἄνθρωπος τοῦ ἀρχέγονου κοινωνιστικοῦ καθεστώτος κάτω ἀπ' τὴν ἀδιάκοπον ἀλλαγὴν τῶν παραγωγικῶν σχέσεων τῆς κοινωνίας ἔλλαξε στὸ σημερινὸ ἀτομικιστικὸν ἄνθρωπον, ἔτσι καὶ τούτος μέσα σὲ μιὰ κοινωνία μὲ

τάσεις ἀθροιστικῆς μπορεῖ νὰλλάξῃ σὲ ἀθροιστικὸν ἀτομικὸν καὶ ἡ ψυχολογία του ἀπὸ ἀτομικιστικὴ νὰ μεταμορφωθῇ σὲ σοσιαλιστικὴ. Γιὰ τούτο κ' οἱ σημερινοὶ σοσιαλιστὰς δὲ φροντίζουν νὰλλάξουν πρῶτα τὰ ἄτομα καὶ μὲ αὐτὰ τὴν κοινωνία, μὰ τὸν κοινωνικὸ ὁργανισμὸν, ὑποδοχόμενον μόνον τὲς τάσεις τοῦ στερνοῦ πρὸς ἀλλαγὴν γιὰ τᾶτομα εἶναι βέβαιον πὼς θὰ συνταίριαστοὺν ἀφαιρούται τοὺς μὲ τὴν ἀλλαγὴν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς.

Παίρνοντας τὸ σημερινὸν ἄνθρωπον ὡς ἓνα κατὰ τὴν ἐκείνην, βλέποντας τὴ σημερινὴν ἐνέργειάν του νὰ κεντρίζεται μόνον ἀπ' τὸ κέρδος, πολλοὶ φαντάζονται πὼς, ἂν λείψῃ αὐτὸ ἀπ' τὴ μέση, θὰ λείψῃ καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴν κάθε ἐνέργεια, κάθε ὁρεξὴ γιὰ ἐργασίαν. Ἡ ἐργασία εἶναι βέβαιον ἀναγκαῖον γιὰ τὴ συντήρησιν καὶ τὸ πλοῦτισμα τῆς ζωῆς. Στὴ σημερινὴν μορφήν της ὅμως κταντάει νὰ γίνετῃ γιὰ τὴ συντήρησιν καὶ τὸ πλοῦτισμα τῶν λίγων, ἐκείνων μάλιστα ποὺ δουλεύουν λιγότερον ἢ ὅλοι. Ἡ σημερινὴ κοινωνία δὲν ἔχει κωνισμένη τὴν ἐργασίαν σύμφωνα μὲ τὲς ἀνάγκες τῆς συντήρησίν της, μα σύμφωνα μὲ τὲς ἀνάγκες τοῦ πλουτισμοῦ ἑνὸς μόνου μέρους της, τῶν τάξεων ποὺ κατέχουν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Αὐτὰ τὰ μέσα δὲν εἶναι σήμερὰ γιὰ νὰ παράγουν τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴν ὅλης τῆς κοινωνίας, μὰ γιὰ νὰ παράγουν κέρδος στοὺς κατόχους τοὺς. Τὸ κινῆμα τοῦ κέρδους ἀπὸ τοὺς στερνοὺς φέρνει στὴν παραπανιστὴ παραγωγὴν, πέρα δηλ. ἀπ' ὅσα χρειάζεται μιὰ κοινωνία γιὰ νὰ συντηρηθῇ, στὸ ἔξωθεν ἐργασίας ὅλοσ διόλου περιττῆς. Ὁ ἄνθρωπος πασιζεῖ πάντα νὰ βάζῃ ὅσο μπορεῖ λιγότερον κόπον γιὰ τὴν παραγωγὴν τῶν ἀναγκαίων τῆς ζωῆς του καὶ αὐτὸ τὸν ὁδηγεῖ στὴν τελειοποίησιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς. Ἐτσι ἀξάνει ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας. Ὅσο ὅμως τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς εἶναι στὴν κατοχὴ λίγων ἀτόμων, τὸ ἄξωμα τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας δὲ βοηθεῖ στὸ νὰξίνην τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τῆς κοινωνίας μκένοντας τὸν κόπον τῆς ἀνθρώπινος ἐργασίας, μὰ ἔχει μόνον τέλος τὴν παραγωγὴν περσσότερου κέρδους στοὺς λίγους μὲ τὴν περσσότερη ἐργασία τῶν πολλῶν. Ἡ ὁλοένα τελειοποίησις τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς μὲ τὴν πρὸδοσιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὲς ἐφευρέσεις, τὲς μηχανεὲς ἀντὶ νὰ μικρύνῃ τὸ ποσὸ τῆς ἀναγκαίας ἀνθρώπινος ἐργασίας καὶ νὰ μεγαλύνῃ ἔτσι τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τῆς κοινωνίας, σήμερὰ ὑπηρετεῖ τὸ

τοῦ κόσμου, καὶ τότε. . . . Μιὰ λεκάνη νερὸ χύθηκε στὸ δρόμον ἀπὸ τὸ πάνω πᾶτωμα καὶ καθὼς πέρασε ἀπὸ τὰ νοκτὰ παραθύρια ποὺ στεκόμουν μᾶφες μιὰ ἐλαφρὰ μυρουδιά σαπουνιοῦ καὶ κολώνιας. «Ἐμπνησσε, ἐκέρφηκα, καὶ ἀρχίσαν σὸ βαρὺ νὰ συλλογιόμην τί ἤρθε νὰ γυρῶ μὲς σ' αὐτὸ τὸ σπῆτι.

Τὴν εἶχα γνωρίσει τώρα καὶ δύο χρόνια σ' ἓνα ἐκδοτικὸν κατᾶστημα ποὺ κατὰ τύχην εἶχαμε παῖ κ' οἱ δύο τὴν ἴδιαν ὥρην νὰγοράσουμε βιβλία. Ἀπὸ τότε γενήκαμε φίλενάδες καὶ γιὰ κάμποσον καιρὸ βλέπομασταν συχνότατα. Ἐκείνη δὲν εἶχε λόγια νὰ μὲ θαμᾶζει ὅπου πῆγαινε, κ' ἐγὼ δὲν εὕρισκα λόγια νὰ τὴν χαλαστήρισω. Ἦσαν ἓνας τύπος ρωμαντικῆς γυναίκας δοσμένης ὅλης στὰ βιβλία ποὺ διαβάζε. Εἶχε ἀποχτήσει ἔτσι μὲ τὸν καιρὸ ἓνα χαραχτήρα πολυτίμητον καὶ ἀξεδιόλυτον ποὺ δὲν ταίριαζε σὲ κανένα χαραχτηρισμὸν ὁρισμένον. Τὰ ρομάντσα τοῦ 1830 καὶ τὰ ρομάντσα τοῦ 1907 εἶχανε κοινὰ ἀντικείμενα στὴ φαντασία της καὶ τὴ γέμζαν ἀπὸ χίλιω λογιῶν πεποιθήσεις κ' ἰδέες. Τὴν πραγματικὴν ζωὴν, τὴ ζωὴν τοῦ σπιτιοῦ της, αὐτὴ δὲν τὴν καταλαβαίνει καθόλου· ὁ ἄντρας της καὶ τὰ παιδιὰ της εἶχανε πρὸσωπα ἀπὸ κάποια βιβλία ποὺ διαβάσει κ' ἡ ἴδια.

Ζοῦσε σ' ἓνα κόσμον πολὺ διαφορετικόν τοῦ ἀληθινοῦ. Ἐνας τύπος ἐπιπόλαιος κ' αἰσθηματικὸς ποὺ δὲν ἀγαποῦσε καὶ δὲ θαμᾶζε τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὴν διηγόντανε ὁ ἓνας καὶ ἄλλος συγγραφεὺς καὶ ποιητῆς. Τὸ Λῶρην γύριζε ἀπὸ παλιά, πὼς καὶ ποῦ δὲ φρόντισα νὰ μάθω ποτὶ, πρὶ νὰ τὴν γνωρίσω ἐγὼ. Ἐτσι ἤξερε ὅλη τὴν ἱστορίαν τῆς ἀγάπης μας ἀπὸ τὸν ἴδιον χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ βρεθῶ στὴν ἀνάγκην νὰ τῆς κάμω ἐγὼ τίποτον εἶδους ἐμπιστευτικῆς κουβέντης. Ποτὲς ὅμως δὲ μοῦ μιλοῦσε γι' αὐτὸν καὶ ἀπόφευγε μάλιστα κάθε τι ποὺ θὰ μᾶς ἀνάγκαζε νὰ τὸν ἀναφέρουμε. Κ' ἐγὼ εἶχα μάθει ἀπὸ τὸ Λῶρην, σὲν τοῦ εἶπα πὼς τὴ γινώρισκα, πὼς ἄλλοτε ποῦ εἶχαν γειτόνοι εἶχανε ἄλληλογραφία, καὶ ὅτι τὰ δικὰ της γράμματα μιλοῦσαν πάντα γιὰ κάποιον μέλλον ποὺ θὰ τοὺς ἔφερνε κοντὰ. Γελούσαμε πολλὰς φορὲς μὲ τὸ Λῶρην μὲ τὲς αἰσθηματικὰς τῆς αὐτὲς ἐκδηλώσεις. Μὰ εἶχαν τόσο δυστυχισμένη μὲς στὸ στενὸ κύκλον τοῦ σπιτιοῦ της! Τὴν ἀγαποῦσε τόσο λίγο ὁ ἄντρας της, καὶ αὐτὴ εἶχε μιὰ τόσο μεγάλη ἀνάγκην ἀγάπης!... Ἀξάφην παψίχμε νὰ βλέπομασταν. Ὁ Λῶρην εἶχε φύγει, ἐγὼ εἶχα μὲς ἐντὶ κάμποσον καιρὸν, κ' ἐκείνη στὸ μεταξὺ εἶχε ἀλλάξει σπῆτι καὶ ἄργησα πολὺ νὰ μάθω τὴν κινούριαν τῆς διεύθυνσης.

Σκεπτόμουν μάλιστα πὼς δὲν εἶχανε κανένας λόγος νὰ ξαναπαιάσουμε φίλιες ἀφοῦ δὲν εἶχαμε πιά τίποτε ἄλλο νὰ ποῦμε. Λίγες μέρες πρὶ φύγω, εἶχε καὶ σὲ μένα πεῖ πὼς εἶχαν θῆμα καταδικασμένην νὰ πεθάνει ἀπαρηγόρητη. Μιὰ καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὲς χιλιάδες τὲς γυναῖκες ποὺ δὲν τοὺς λείπει τίποτε γιὰ νᾶναι εὐτυχισμένης καὶ βρίσκονται ἔτσι στὴν ἀνάγκην νὰ ξεσκαλίζουνε ἴσως καὶ βρῶνε κατὰ τι νὰ τοὺς γαρνιρίσει τὴ μονοτονίαν τῆς καλοπέρασης μὲ καμπόσους ἀναστεναγμοὺς ἀπογοήτεψης. Μὰ ναί, τί ἤρθε νὰ κάμω μέσιν σ' αὐτὸ τὸ σπῆτι;

— Ἀγαπημένη μου!

Κῶμα μυρουδιάς μ' ἔλυσσε μὲ τὸν ἐρχομὸν της, καὶ εὐτὺς κατὰλαβεν πὼς δὲν ἐρχόμουν ἴσως ἀδικα. Ἀφροὶ νταντελλένοι τὴν ἐτύλιξαν καὶ τὴν εἰδύχαν ἔτσι πρὶ παχουλῇ, ἐνῶ τὸ πρόσωπό της, πρόσωπον γυναίκας τριανταπέντε χρόνων, εἶχε ἀκόμη τὴν κοκινιάδα τοῦ μαζοῦ καὶ τὸ γυάλισμα καμνιάς κρέμας. Τὰ χέρια της, ὡραῖα χέρια παχουλὰ καὶ ἀσπρὰ, εἶχαν φορτωμένα δαχτυλίδια μὲ χρωματιστὰς πέτρες, καὶ ὁ λαιμὸς της κοντὸς καὶ ὁλοστρογγυλὸς ἔβγαине μέσιν ἀπὸ τὲς νταντέλλες τῆς ρόμπας χιονάτος καὶ προκλητικὸς. Αὐτὸ μοῦφερε πάλι στὸ νοῦ μου τὴ δουλειά μου. Τὸ σῶμα της κοντούτσικον καὶ

ατομικό κέρδος μόνον των λίγων, κάνει περιττή την ανθρώπινη εργασία για ωφέλεια του κεφαλαίου μόνο. Το κεφάλαιο πασικίζει πάντα να παράγει όσο μπορεί περισσότερο με όσο μπορεί λιγότερα χέρια, πετώντας έτσι ανθρώπους άνεργους στο δρόμο, κάνοντας περιττή την εργασία κ' έτσι προβληματική και την ύπαρξη ενός μεγάλου μέρους της κοινωνίας. Μια σοσιαλιστική οργάνωση της κοινωνίας όμως θαχνη πρώτη έγνια της τίν κανονισμό της παραγωγής, τόν περιορισμό της μόνο στα χρειάζομενα της κοινωνίας. Και λόγος είναι για να μη ξοδεύονται άδικα ανθρώπινες δυνάμεις. Οι μηχανές, οι έφευρέσεις, ή πρόοδο των έπιστημών σ' ένα σοσιαλιστικό καθεστώς θα χρησιμεύουν πάντα στο να οικονομούνται όσο μπορεί περισσότερες ανθρώπινες δυνάμεις, όχι γ' α' ναξένη το κέρδος των κεφαλαίου-χων καθώς σήμερα, μά για ναφίνη περισσότερο ελεύτερο καιρό στους εργάτες να φροντίζουν και γι' άλλους τους ανάγκες, να μορφώνουν το πνεύμα τους, ναπολαβεουν τη ζωή κι αυτοί, σαν άνθρωποι που είναι. "Όταν κάτοχος των μέσων της παραγωγής είναι ή κοινωνία ίδια, μόνος σκοπός της θάναί ή μεγαλύτερη ευημερία όλων των μελών της, το όσο μπορεί λιγότερο επιβάρυνμα τους μ' εργασία περιττή κ' ή δση μπορεί περισσότερο ανάπτυξη των φυσικών δυνάμεων κ' ιδιοτήτων τους. "Όχι ή εξάρτηση του ατόμου απ' τις υλικές ανάγκες, καθώς είναι σήμερα ο κανόνας, μά το όσο είναι δυνατόν περισσότερο λευτέρωμά του απ' αυτές, ώστε νανοιχτή μια έννογια πλκτότερη στις πνευματικές προσπάθειες, που είναι πιο ήξιος του ανθρώπου, στο ζέτασμα και το νίκημα της φύσης, στο ζεδιάλυμα των μυστηρίων της ζωής. Αυτό το πνεύμα με τη δύναμη του έφευρετικού του, αυτό που σήμερα μέσα στα παιδούκλια των υλικών αναγκών έκαμε τόσες κ ταπληχτικές προόδους, σε τί έφευρέματα δε θα προχωρήσει με τη συνείδηση πως αυτά θα είναι για το καλό του συνόλου κι όχι μόνο για το κέρδος ατόμων, με την προσπάθεια να μικρένη ολόένα το άπαιτούμενο ποσό εργασίας για την υλική συντήρηση μιας κοινωνίας, πλατένοντας έτσι το διαθέσιμο καιρό για τη διανοητική απόλαψη κι ανάπτυξη της. Για το τόσο κι ο σοσιαλισμός σήμερα τη μεγαλύτερη έλπιδα για την επικράτηση του ιδανικού του τη στηρίζει στην πρόοδο των φυσικών έπιστημών, στο δυνατό χάρη σ' αυτές να περιοριστή ή ανάγκαια εργασία για την υλική συντήρηση της κοινωνίας

στο ελάχιστο όριο. "Ετσι μόνο ή εργασία του συνόλου της κοινωνίας από μέσο πλουτισμού και καλοπέρχης κι άκολασίας των λίγων, καθώς είναι σήμερα, γίνεται μέσο της συντήρησης, του πλουτισμού της ζωής και της ευημερίας του συνόλου της κοινωνίας. Κι αυτό το ιδανικό τραβάει στο πλήρωμά του όχι γιατί συμπεφτεί με τη λογική του νου και του ανθρωπιστικού αίσθήματος, αλλά γιατί εκεί οδηγεί ή λογική και το αναγκαστικό ζετούλιγμα των πραγμάτων, που είναι τα θέμελα του έπιστημονικού σοσιαλισμού και το θετικό έδαφος που αγωνίζεται παντού στις μέρες μας ή Κοινωνιστική ιδέα.

(Στέλλο φύλλο τελώνει)

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Φίλατε Νουμά,

Στο άρθρο του «Σοσιαλισμός και Γλώσσα» υποστηρίζοντας, ότι ο δημοτικιστής πρέπει να είναι και σοσιαλιστής και τανάπαλιν, ο φίλος Βασιλικός με ξαναθυμήθηκε με τη φράση «ό άστος, που θα πτύχη ναάνει δημοτικιστής θα προτιμήσει να μένη ή η βασιλεία της καθαρέουσας παρ' να νικήση ή δημοτική; αν πρόκειται να νικήση τούτη με το πέρας της άστικής κυριαρχίας, είναι βέβαια κατιτίς αυτονόητο στην άστική ψυχολογία και που ή ντόμπρη βιολογία του Ραμά το δείχνει φως φανέρει.»

Όμολογώ τα παραπάνω άλλη μια φορά, εάν έννοείται ο Βασιλικός με από πέσιμο της άστικής κυριαρχίας έννοεί την αποσύνθεση του Κράτους. Διότι για καμμία κυριαρχία καμμιάς τάξεως δεν ενδιαφερόμαι. Άλλα μιλώντας για πρόοδο, ή για αποσύνθεση, για καλο, ή για κακό, μια προϋπόθεση θέτω, την πρόοδο, το καλό ή την αποσύνθεση της δυνάμεως του Κράτους, που θα μ' ενδιαφέρει πολύ όσο αναγνωρίζω πως οι γύρω μας λαοί δε φαντάζονται ότι έτελείωσε ή εποχή της άμιλλας μεταξύ των λαών.

Και λοιπόν ο άστος εγώ, που δεν ενδιαφερόμαι για καμμία τάξη, γιατί και δε γνωρίζω στον τόπο μου τάξεις, αλλά προσωρινές οικονομικές κατάταξεις ατόμων, θέλω τη βασιλεία της δημοτικής για το καλό του Κράτους, για το όποιον ένδιαφερόμαι. Και πιστεύω πως ή δημοτική θα βοηθήσει το

μεγάλωμα της δυνάμεως του κράτους όχι γιατί «θα κάμει ζωτικότερη την τάξη μου» (την άστική;;!!) αλλά γιατί με τη δημοτική θ' αναπλασθεί ή εκπαίδευση και θα γίνει άνώτερη ή όλη μόρφωση της μιας κοινωνικής τάξεως, του Έλληνικού λαού, που χωρίζεται σ' επίπεδα μορφώσεως όπως και σε κατατάξεις οικονομικές. Και τρέφω μια παρόμοια πίστη, γιατί τη δύναμη του Κράτους τη φαντάζομαι σαν τόν όγκο μιας πυραμίδας, που τη βάση της την άποτελεί ο πληθυσμός και το ύψος της ή πνευματική μόρφωση. "Όσο λοιπόν τα παράλληλα στη βάση της επίπεδα (οι μορφωμένοι πληθυσμοί) είναι μεγαλύτερα και εφθασαν ψηλότερα, τόσο ο όγκος της πυραμίδας, ή δύναμη του Κράτους, αυξάνει.

Πεπεισμένος, άρα, ότι αγωνίζομενος για τη δημοτική αγωνίζομαι όχι για την κυριαρχία ή το συμφέρον της Α ή Β τάξεως, αλλά για το άνώψωμα της μιας τάξεως, του Έλληνικού λαού, και για το μεγάλο μεγαλωμα της δυνάμεως του Κράτους, δε θα παφω να ενδιαφερόμαι για τη δημοτική κι ούτε θα σαντασώ τόν έξυτό μου ούτοπιστή. Τουναντίον θα εξακολουθήσω ν' άποτεινομαι μαζί με τους δημοτικιστάς της Πόλης και της Άθήνας στο λαό, μη λημονώντας το γεγονός το ιστορικό και το καθημερινά βεβαιούμενο, ότι από την κατάταξη (την άστική και των μορφωμένων) θ' άποκτήσουμε και στο μέλλον, όπως και στο παρελθόν, τους άξιους όπαδούς της δημοτικής, που θα την επιβάλουν μια μέρα στο σύνολο, υποβάλλοντας στην κατάταξη (των άμόρφωτων) την αλήθεια. Και θ' άποτεινομαι σι δλους γνωρίζοντας ότι οι πιο κολλημένοι μετά τους δασκάλους στην πρόληψη είναι οι πιο άμόρφωτοι (ή κατάταξη των προλεταρίων και των μικροαστών να πούμε).

Τούτο ίσα ίσα συναισθανόμενοι οι συντάκτες του «Μέλλοντος» και οι ρήτορες της Κοινωνιολογικής Έταιρίας, σαν πρακτικοί σοσιαλιστάι που θέλουν να είναι και όχι ιδεολόγοι ειλκρινείς (πως είναι ο Βασιλικός) μετχειρίζονται για να παρασύρουν με το κόμμα τους τους άμόρφωτους, σαν όργανο επιτήδειο της ψευτίας, την καθαρέουσα. Γιατί οι πρακτικοί σοσιαλιστάι, οι άπανταχού και οι της Άθήνας, δεν είναι επαναστάτες κατά της προλήψεως, αλλά δημαγωγοί υποστηρίζουν της μιας παμμίγιστης προλήψεως του έρχομού της χρυσής εποχής.

Και τα δημαγωγοί διάλεξαν τ' όργανο της ψευτίας την καθαρέουσα. "Ότε ο άστος εγώ θα εξακολουθήσω να είμαι δημοτικιστής ως την ώρα που θα μεταβληθώ συνειδητά ή έξεπλήτθεις σι δημαγωγό, που θα είναι ή ώρα που οι δημοτικιστάι θα γίνουν σοσιαλιστάι.

Άθήνα, 10 Άπρίλη 1909.

Με πολλή φίλια
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΜΑΣ

γεμάτο υποσχόταν πολύ όμορφες στιγμές στο Λάρι.

Καθίσαμε στον καναπέ κι άρχισε κείνη να μου άραδιάζει παραπάνω και να μ' έρωτά τί είταν αυτό το πράμα να την ξεχάτω, ένω εκείνη δεν έπαψε ούτε ένα λεπτό να μ' άγαπά και να με συλλογάζεται. Τα συνειδημένα της.

— Μά δεν πρέπει να με παρξηνείς, όταν μέλιστα σκεφτείς πως έλειπα.

— Ά ναι, αλήθεια, έλειπες κιόλας, τώρα μόνο το θυμήθηκα! Και πως πέρασες; πές μου. Είναι το μέρος όμορφο; έχει ώραιες τοποθεσίες; έχει δέντρα; νερά; φαίνεται ή θάλασσα, έχει λουλούδια πολλά, μενεξέδες, ρόδα;

— Βέβαια, όλ' αυτά τα βρίσκεις εκεί. δε φαντάζεσαι πόσες φορές σε συλλογίστηκα.

Άλήθεια; Μερσί. "Ω, δεν ξέρεις πράγματι πόση ανάγκη είχα κ' εγώ από 'να ταξίδι. Δεν αίστάνομαι διόλου καλά τόν έαυτό μου, καθεμέρα άδυνατίζω, τó αίστάνομαι σε κάθε στιγμή.

— Όχι δά, μην το λές καλά είσαι, πολύ καλά. Εγώ τουλάχιστο ποτέ μου δε σε είδα έτσι όμορφη... Έδώ στράφηκε να δει στον καθρέφτη, αλλά κεί μέσα μόνο μένα είδε, που την κοίταζα χαμογελώντας άπομεία από τόν καθρέφτη κ' εγώ.

— Σε παρακαλώ, δεν πηγαίνουμε εκεί κοντά στο παράθυρο; έδώ δεν κάθεται καλά... κάνει ζέστη.

— Όπως θές... ευχαρίστως.

Δυό καρέκλες τοποθετήθη αν ώραφα. Μια στο παράθυρο δίπλα κι άναγκαστικά ή άλλη δίπλα στον καθρέφτη.

— Άλήθεια, σε βρίσκω πολύ καλά. Δε σου πιστεύει κανένας εύκολα πως είσαι άρρωστη.

— Άλήθεια μου το λές; —Κ' έφριξε πάλι μια ματιά, χωρίς να το θέλει τώρα, στον καθρέφτη, κίνημα που νη στενοχώρεσε, γιατί άντελήφτηκε πως την είδα. —Κι όμως έχω λόγους ναμαι στενοχωρημένη. "Ο άντρας μου έφυγε πάλι για υποθέσεις στη Γερμανία και θα λείπει κάπου τέσσερεις μήνες, τα κορίτσια μου τζακίσεια στο σχολείο... Μην τα ρωτάς, είμαι όλομόναχη. "Ω, δε φαντάζεσαι τη μοναξιά!

— Δεν έχεις τότε παρ' να μου δείξεις πόσο μ' άγαπάς.

— Μά ναι, να: χεσαι σίτιι συχνά, όσο συχνά θές, κι από το πρωί—αυτό θάναί πιο καλό. Μ' αυτό τόν τρόπο ούτε σύ ούτε εγώ θαμαστε μινάχες πιά. Δε φαντάζεσαι τί όμορφη θα περνούμε. Το

σπίτι μας όσο για όμορφη δεν έχει ταίρι. Το ξέρεις. Θάλασσα, περβόλι, βιβλία, μουσική, ό,τι σ' άρέσει.

Άπόμεινε κατενθουσιασμένη.

— Ναι, ναι! θάρχομαι, θάρχομαι όσο μπορώ συχνότερα.

— Μά για σκέψου τί καλά θάναί! Μά θα μίνουμε μόνες; Θά μας άφήνουνε μινάχες; (πρόστεσε με παιδιακίσιο ύφος). Γιατί ξέρεις, σιχαίνουμαι τους άλλους, εκείνους που δεν τους άρέσουνε αυτά που άγαπούμε μεις!

Καημένοι άλλοι! Σεις να σκέπτεστε τόσο στοχαστικά και μετρημένα και δραστήρια, την ώρα που έμεις χαμόμαστε σ' άνυπαρχτα δειρα, προσπαθώντας να ξετρυπώνουμε κάτι τι να ευχαριστήθουμε τη μια στιγμή και να το βαρεθούμε εύτως την άλλη.

— Και ποιός θές νάρχεται; "Ο μπαμπάς μου λείπει όλη μέρα. ή Άντιγόνη μας είναι μικρούλα κι όσο για ξένους τους έχω άφήσει από πολύν καιρό. βίζιτες δεν κάνω πούθενά. Πότε πότε μόνο νάρθει ο Λάρις...σπανιώτατα.

Κάτι τι σαν κοκκινάδα και σαν ταραχή την έκαμε να κοντοσταθεί να μ' άπνιγίσει.